

Digitales Brandenburg

hosted by Universitätsbibliothek Potsdam

Ḥamishah ḥumshe Torah

‘im 3 targumim ... pe. Rashi, u-ferush Rashbam u-ferush Mikhlal yofi min
R. Shelomoh ben Melekh u-ferush Be’er reḥovot ‘al diḳduḳe Rashi ...
ve-Sefer ha-Ḥinukh me-Rabenu Aharon ha-Levi be-sof kol ḥeleḳ

Sefer Be-reshit

Shelomoh ben Yitshaḳ

Frankfurt de-Oder, 544 [1783 oder 1784]

א

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-10050

בראשית א

אונקלוס

א בראשית

א בקרמין

ברא אלהים את השמים ואת הארץ : ב
 והארץ היתה תהו ובהו וחשך על פני תהום ורוח אלהים מרחפת על פני המים :

מ"א

ויאמר

רש"י

בראשית . אמר רבי יוחנן לא היה צריך להתחיל לומר את תורה אלא מהתורה הזו לכס שכיון מזה ראשונה שלטנו ישראל ומה שנים פתח
 בבראשית משום (ההלים ק"א) כח ויעשו הנוד לעמו למען להם כמלת גויים שאם יאמרו אומות העולם ישראל לטעמים
 אלהם שכבשתם ארצות שכבדו גוים הם חומרים להם כל הארץ של הק"ם היא הוא בראש וכתנה לאשר ישר בעיניו ברצונו נתנה להם וכרצונו
 כטלה מהם וכתנה לנו . בראשית בראש . אין המקרא הזה אומר אלא דורשני כל"ט דו"ל שבכול התורה שנקראת (משלי"ח)
 ראשית דרכו וכו' ישראל שנקראו (רמיה ב') ראשית תבואתו ואם באת למרסו כפשוטו (ג) כך פרשהו בראשית בריות שמים וארץ
 זה ארץ היותם תהו ובהו ונשך ויאמר אלהים יהי אור . (ג) ולא בא המקרא להורות שדר הכריאה לומר שאלו קדמו שמים בא להורות כך היה לו
 לכתוב בראשונה בראשית המים וגו' (א) שחין כך ראשית במקרא שחין דכוק לתיבה של אחריו כמו (שם כ"ו) בראשית
 ומלכת יחזיקים ראשית ממלכתו (דברים י"ח) ראשית דגנך חף כאן איתת תומר בראשית בראשית חלבים וגומר כיון בראשית בראש (ד)
 דרועה לו (הושע א') תחלת דבר ה' בהושע (ה) כלומר תחלת דבורו של הקב"ה בהושע ויאמר ה' אל הושע וגו' . ואל"ת להורות בא
 שאלו תחלה כבראו ופירושו בראשית בכל בראשית חלבים וקראות שנקראים לשונם ומשעטים תיבה אחת . כיון (איוב ג') כי לא
 סגר דלתי בטני ולא פירש מי הסוגר . וכמו (ישעיה ה') יש אית חיל דמשק ולא פירש מי ישאנו וכיון (עמוס ו') אם ימרו בכקרים
 ולא פירש אם ימרו אדם בכקרים וכמו (ישעיה מ"ו) עגיר מראשית אחרית ולא פירש מנד מראשית דבר אחרית דבר . (י) ח"כ
 תמה על עמך שהרי המים קדמו שהרי כתיב ורוח אלהים מרחפת על פני המים ועדיין לא גלה המקרא כסודו הקדמיו ומהו חזרו
 כלום בריות המים אחרית היתה הא למדת שקדמו המים לארץ . ועוד ששמים עתה וממים כברא ע"כ לא ליימד המקרא כסדר המוקדמים
 זהמאחרים כלום : ברא אלהים . ולא אומר ברא ה' שבתחלה עלה במחשבה להבראתו בדת הדין וראה שחין העולם מתקיים
 והקדים מדת רחמים ושפפה למ"ה והיינו דכתיב כיום עשות ה' אלהים ארץ ושמים : (ב) תהו ובהו . תהו לשון תמה ושמוון שלדם
 תהוה ומשומם על כהו עשה . (י) תהו . אשטורדי"טון כלע"ז : בהו . לשון רקות ולדו : (ש"א) : על פני תהום . על פני
 המים שעל הארץ : ורוח אלהים מרחפת . כמא' כבוד עומד באור ונרחף על פני המים כרומ פיו של הקב"ה וכמא' ערו כיונה המרחפת
 על

באר רחובות דקדוקי רש"י

(א) לזה הוצרכת לכתב שני כללים כלל ראשון ענין הדכיות ידועת דע כי מדרך המקרא להשמיע ולהעלים חלק של חן כיון כמותו
 הענין לזה שינוי בנקודה או בחיזוק אות מהתיבה והשינוי היות מורה ענין הדכיות כדרך עשל אשת אחרס מן הדין הוי למכתב
 אשה של אחרס אבל עכשיו שנסתנה ה"לתי"ו הרי הוא כאלו כתיב אשה של אחרס והי מקרא אלל המדקדקים רבוק או סמוך
 כי מלת אשת דבוקה וסמוכה למלת אחרס : עוד כלל אחר לחון בכלל ראשון דהיינו דין הדכיות חינו כוהב כי אם כסמות רמזי לומר
 התיבות שחין עומדות כוונת סופן עבר ואו עתיד לאסוף כפעלים דהיינו התיבות ששומדות במלאת הוין עבר חן עתיד לא ש"י כו דין
 הדכיות והיינו דק"י לרבותינו הויך אפשר לדבק מלת בראשית דהוא שם דכר למלת בראשית פעל עבר ע"ו ונתרנו המקרא אומר
 דרשנו וכו' ור"ל מלת ברא דקאי קאי לפעל עבר אבל התי"ו כמלת בראשית לאו לענין הדכיות הוא אלא סכן שם המורה או שם כל ישראל
 וביאור האומר (אוס וועבין דיא תורה אוריד וועבין ישראל דיא הייך ראשית האש גאט כ"ה דיא וועלט כשאמין) ושפיר להורות סדר
 הכריאה : (כ) ר"ל אש תרנה לומר כפשוטו שתי"ו כמלת בראשית דוקאל לדכיות לפ"ו והולכנו להגיה מלת קר"ל תאורת
 מלת ברא וכל"ו כתיב בראשית קר"ל וא"כ שני שמות הן עיך שפיר ענין הדכיות ולפ"ו מלת בראשית לאו ענין החמלה היא אלא
 ענין חשיבות וביאור האומר (דו בפשט חשיבות פון קר"ל שמים וארץ או גוועבין) ויאמר אלהים יהי אור : (ג) ר"ל כלל
 סכינתי ליכא למיעור להורות סדר הכריאה קאמר לומר שאלו קדמו שאלו בא להורות כך היה לו לכתוב בראשונה . (ד) ר"ל לומר

פ

ג ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור : ד וירא
 אלהים את האור כי טוב ויבדל אלהים בין
 האור ובין החושך : ה ויקרא אלהים לאור
 יום ולחשך קרא לילה ויהי ערב ויהי בקר
 יום אחד : פ ויאמר אלהים יהי
 רקיע בתוך המים ויהי מבדיל בין מים למים :
 ז ויעש אלהים את הרקיע ויבדל בין המים
 אשר מתחת לרקיע ובין המים אשר מעל
 לרקיע ויהי יקן : ח ויקרא אלהים לרקיע
 שמים ויהי ערב ויהי בקר יום שני : ט
 ויאמר אלהים יקוו המים מתחת השמים

מא : ג ואמר יי יהא נהורא ונהורא
 נהורא : ד ונתא יי ית נהורא ארי טב
 ואפריש יי בין נהורא ובין חשוכא : ה וקרא
 יי לנהורא ימא ולחשוכא קרא ליליא
 ונהורא רמשי ונהורא צפריוס קד : ו ואמר יי
 יהא רקיעא במציעות מאי ויהי מפריש בין
 מאי למאי : ז ויעבד יי ית דרקיעא ואפריש
 בין מאי די מלרע לרקיעא ובין מאי דמיעל
 לרקיעא ונהורא יקן : ח וקרא יי לרקיעא
 שמיא ונהורא רמשי ונהורא צפריוס חנן : ט
 ואמר יי יתבנשון מאי מתחת שמיא לאתרא

ק

אל

דשי

הד

על הקו אקוטיר ללעו : (ד) וירא אלהים את אור כי טוב ויבדל - אף כזה אנו צריכים לדברו אגדה ראיה שאינו כדאי להשתמש בו
 רשעים והכדילו לנדיקים לעתיד לבא - ולפי שאנו כן פרשנו ראה כי טוב ואין כזה לו ולחשך שהיו משתמשים בערכוביה וקבע לזה תמונתו
 ביום ולזה תמונתו כלילה : (ה) ויקרא אלהים לאור יום ולחשך יום - לפי שדר לשון הפרשה היה לו לכתוב יום ראשון כמו שכתוב בשאר הימים שני שלישי
 רביעי - למה כתב אחד לפי שהיה הקב"ה ימיר בעולמו שלא נבראו המלאכים עד יום שני כן עפ"י כ"ר : (ח) ויקרא אלהים לרקיע שמים
 הרקיע שא"פ שכתב שמים ביום א' עדיין לחים היו וקראו בשני מנערת הקב"ה באומרו יהי רקיע ויש (אוב"כ"ו) עמודי שמים ירוספו
 כל יום ראשון וכשני יתמהו מנערתו כלדם משתומם ועמוד מנערת המאיים עליו : בתוך המים - כחונני המים שיש הפרש בין מים
 העליונים (לתחתונים) לרקיע כוונתו הרקיע למים שעל הארץ הא למדת מהם תלוים במאורו של עקן : (ז) ויעש אלהים את
 הרקיע - תקנו על פניו והוא עשייתו כמו ועשתה את המרקים : כוונתו הרקיע לא נאמר חלל ונעל הרקיע לפי שהן תלוין
 באויר - ומפני מה לא נאמר כי טוב ביום שני לפי שלא היה נאמר מלאכה היום עד יום שלישי וברוי התחיל בה בשני ודבר שלא נאמר אינו
 במילואו וטובו כשלישי שנאמר מלאכת המים והתחיל ונאמר מלאכה אחרת ככל כוונתו שני פעמים אונת לנאמר מלאכת יום שני ולא
 לנאמר מלאכת היום : (ח) ויקרא אלהים לרקיע שמים - שא"מ שם מים אש ומים שערכו זה כזה ועשה מהם שמים : (ט) ויאמר אלהים
 שם מים - ד"א שמים - (ט) יקוו המים - היו שטוחין על פני כל הארץ והקוים באוקיינוס הוא היס הגדול שכלל המים :

באר רחובות

שנקראו כן מפני רואיהם עכ"ל פירוש לפירושו דלפי פשוטו דכתיב והארץ היתה תהו ובהו וכוונתו על תהו
 ובהו שבה (ד"א חרץ כש"ד ועל כן פר וואונדירט אויף חיהר תהו) אם כן קשה הלא הארץ דומה היא ואין בה רוח חיים להתמי' לכן
 קאמר רש"י לשון תהו וכו' וכתב עליו הרב המורמו ויהי שם תהו וכו' ורצה לומר באשר סיים להתמי' לכן קאמר רש"י לשון תהו וכו'
 וכתב עליו הרב המורמו ויהי שם תהו וכו' ורצה לומר באשר דמיון דאיתן אומות בעלמון חזקות הן וכעבור דכל הרוואה איתן אחותו חיל
 ורעה נקראות הן דפלים ואימים כן על דרך זה תהו ובהו בעבור באשר מלא האדם זכיה מתעוה ומשתומם על תהו ובהו דלרץ נקראות
 הארץ תהו ובהו בעבור האדם המתעוה ובלאמת הארץ בעצמה לא היתה ונתמיה ומשתומם * ויש להרכ המורמו פירוש אחר כדכרי רש"י
 והוא חלילה דבראשית רבה ע"ז שם : (ח) הוצרכה לדעת שהמספר ונתחלק לשני מינים עון הראשון נקרא מספר נפרד
 כמו אחד שנים שלשה וכו' כל"א איינש לוויית דרזיא וכעבור זה נקרא מספר נפרד מפני שמלת אחד אין לו הנפרדות וסייכות עם השנים
 ולא השנים עם השלושה (דעו איך קען זאגין איינש וואן סון דאש חזיר גיט דער ביים איז) : ומן השני נקרא מספר מנטרף כמו ראשון שני
 שלישי (ערשט אנדיר דריט) ולהכי נקרא מנטרף כי לא יתכן לומר כל אחד בפני עצמו כי אם בהנפרותו לזולתו כי לא טבל לומר ראשון אם
 אין השני כמותו כפשו (איך קען ניט זאגין ערשט ווען ניט דו אנדיר דער ביים איז) וזה שכתב רש"י לפי שדר לשון הפרשה דכתיב בשאר
 ימים שני שלישי דהיינו שם מנטרף היה לולכתוב גם כן יום ראשון דהיינו גם כן שם מנטרף ולזה כתיב אחד שם נפרד חלל ודאי
 להורות כיס ראשון היה אחד בעולמו שלא נבראו המלאכים עד יום שני : (ט) גרסונו כנדרש שמים פ"א ע"פ פירושו הקען
 שהתח

ג ואמר יי יהי נהורא לאקרא עלאה ומוזד בנה נהורא : ד נהמא ונת נהורא ארום נבא ופריש יי בון נהורא וכו' וכו' וכו' :
 ה וקרא יי נהורא וקרא עכו"ה למפלח ביה ביי'ר עלמא ונת שוקא קרא ליקא נשכניה למעשה ביה כר' מאובנה רמ' ונתו צפר
 יומא קר' : ו ואמר יי יהי רקיעא במקציעות מין ויהי מקדיש
 ביני מוי עלאי לביני מוי פקאי : ז ועבר יי את רקיעא
 סומכיה קלת אצקעהא ביני סמכיה שמא למוי דאונקיעוס
 נאקרוש ביני מין דמלבע לרקיעא וביני מין דלעיל
 דקובתא דרקיעא ונתו כו : ח וקרא יי לרקיעא שמא צתוה רמ' ונתו צפר יום הקיץ : ט ואמר יי יהפשונו מין פקאי
 דאשתארו

מכלל יופי

זכהו הוא הצורה והוא הדבר שיש לו כח וגבורה להלביש
 ארת ההיולי רמות ותמונה ובהתחברם ברצון האל היתה
 בריאת העולם : (ההדס) הוא מקום המים הרבים ורכי
 המים בכלל הוא שיקרא תהום : (ורוח אלהים) אשור
 שממן אוהו לאלהים לפי שהיתה חזקה כי כן מנהג הלשון
 כשירצה להגדיל הדבר סומך אותו לאל כמו יונס ג עור
 גדולה לאלהים תהלים לו כהדרי אל תהלים פ ארזיאל :
 (מדהפת) ענין נדנדוד והנועה : (על פני המים) נקראו
 בלשון שנים לפי שהם שנים התחמונים והעליונים וכל אחד
 מהם לו שניות מפני חברו
 לפיכך נקרא כל אחד מים א נקראו כלסין רמס מפני רבוי
 (ה) ים פעמים יורה על חלקים וטפותיהם ותנועתיהם
 זמן היות השמש על הארץ נאגרה אלו עם אלו :
 לכך ופעמים כולל היום
 והלילה ושניהם כפסוק זה :
 (ולחשך קרא לילה) לזמן העדר האור קרא לילה כי אע"פ
 שאינו רב יפול עליו השם כי העדר הדברים יפול עליו השם
 השם כמו מות עורן כסילות פרוץ והדומים להם : (לילה) :
 ההא נוספת כי המלה מלעיל : (ויהי ערב) העת אחר
 ביאת השמש נקרא כן מפני שהוא עת החשך ויהי ערב
 הדברים שלא יכיר האדם ולא יפריד בין דבר לדבר ולפי
 שהערב יחלק הלילה מן היום נקראת הלילה ערב :
 והמסורת אומיא ורמשא בשלש נקודות ערוכמוטוה כשתי
 נקודות : (ויהי בקר) מענין דרישה ובקור כי בבקר יתבקר
 כל דבר לאור היום והפכו הערב שיתערבו כל הדברים וליא
 זכירת אדם : ובפירושו יהי ערב ויהי בוקר יוסא אהר ערב הוא
 תחלת הלילה ובוקר תחלת היום ונקרא ערב כי בערב יתערבו
 הדברים כי לא יראה אור העין אלא עם האור התיצון וכבקר
 יבקר האדם בין הדברים לאור היום לפיכך נקרא בקר וכל
 הלילה נקרא ערב על שם תחלתו כמו שנקרא כל שלשים
 יום מהלבנה הרש על שם תחלתו שנקרא הדיש כמו שאמר
 שחלל כ כהר הדיש לפי שהדיש אז אור הלבנה וכו' אמר
 על כל הלילה חיוכ וזמר ערב וכן תהלים נט ישבו לערב
 יהמו בכלב ואין הכרבים צועקים בהחלת הלילה ומראבי
 שאול כל הלילה שמרוהו מכחוץ להמיתו בבקר כמו שאמר
 סחולניט לשמרו ולהמיתו בבקר לשמרו שלא ימרח
 כלילה ולהמיתו בבקראכל היום כלו לא נקרא בוקר אלא עד
 חצי היום כי מחצי היום וצילך השמש נוטה לצד מערב ואורו

הולך ודרל כמו שיעד חצי היום הולך וזקן וכן כתוב
 שמות יכ בין הערבים והוא ממש שעות ומחציה ולמעלה
 ואמר סופטים יט הנה נא רפה היום לערוב ולא כן הלילה
 כי כל הלילה הוא עד עמוד השחר אור הככבים שוה היום
 והלילה הוא כ"ד שעות והזמן הזה יקרא יום כמו שאמר יום
 אחד יום שני לפיכך אמר ויהי ערב ויהי בקר יום אחד כלומר
 בין הערב והבקר הוא יום אחד ואף על פי שכל היום לא נקרא
 בקר בקר הוא כנגד הערב כי הוא זמן הייתה השמש על
 הארץ ואורו רב כנגד אור הלילה ויום נקרא ולא אמר ויהי יום
 ויהי לילה יום אחד וזהו הדבר מכאן יותר בעבור כי יום
 יאמר על הפרט ועל הכלל ולא יתכן לרדת ערב הפרט עם
 הכלל ונקרא הכלל יום לפי שהיום הוא דיעקר והטוב למד
 גבראי מטה ואמר ויהי ערב ויהי בקר בכל יום מששת ימי
 בראשית לפי שבכל יום מהם היתה פעולה מיוחדת : (יום
 אחד) כתב ההכס רבי משה ו' עזרא כי אמר אחד רפי
 שהאחד הוא סימן להתחלה אשר אין תחלה קודמת לה וכן
 כתב הרב החסיד רבי נתני הרזין בספר חובת הלבבות בשער
 היוזר פרק ה' ומלת אחד
 הוא תואר על עלת הנספרים
 כמו שהיא שם על עלת
 המספרים כמדבר כח ארל
 חכבש אחד תעשה בבקר
 (ו) בין מים למים נאמר
 מים בלשון שנים רפי
 שנתרפו לשתיה מהלוקות
 שהברזל הרקיע בין מים
 העליונים למים
 ההחתונים :
 (ה) (שמים) כתב הריקם כי פירושו שמים שם מים שאמר
 יהירקיע בתוך המים ויהי מכריל בין מים
 למים ואמר ויקרא אלהים לרקיע שמים כלומר שם מים
 ולהתחברות שני מים חסרו האחד כמו שעשו במלת
 ירבעל סן סופטים ז ירב בו הבעל ונקראו השמים העליונים
 על שם הרקיע כמו כן שמים וכן בדברי רבותינו לומאי
 שמים אמר רבי יוסי בר חנינא שם מים : (יום שני) היה
 ראוי שני עם יוד השרש זווד היתם כמו שלישי רביעי חמשי
 ולהקל נפלה היוד לכו הפועל וכן ששי : (ט) (היבשה) :
 שם

דאשתארו

אל־מקום אחד ותראה היבשה ויהיכן : י
 ויקרא אלהים ליבשה ארץ ולמקוה המים
 קרא ימים וירא אלהים כי טוב : יא ויאמר
 אלהים תדשא הארץ דשא עשב מוריע זרע
 עץ פרי עשה פרי למינו אשר זרעו בו על
 הארץ ויהיכן : יב ותוצא הארץ דשא
 עשב מוריע זרע למינהו ועץ עשה פרי
 אשר זרעו בו למינהו וירא אלהים כי טוב :
 יג ויהי ערב ויהי בקר יום שלישי : פ
 יד ויאמר אלהים יהי מאורת ברקיע
 השמים להבדיל בין היום ובין הלילה והיו
 לאתת ולמוגדים ולמים ושנים : טו
 והיו למאורת ברקיע השמים להאיר על
 הארץ ויהיכן : יז ויעש אלהים את־שני
 המארות הנדלים את המאור הגדל לממשלת
 היום ואת המאור הקטן לממשלת הלילה
 ואת הכוכבים : יח ויתן אתם אלהים
 ברקיע השמים להאיר על הארץ : יח
 ולמשל ביום ובלילה ולהבדיל בין האור

חד ותתחזי יבשתיא ויהוה כן : י ויקרא יי
 ליבשתיא ארעא ולבית בנישתיא מין קרא יממי
 ותוא יי ארתי־טב : יא ויאמר יי תדאית
 ארעא דיתאָה עסבא דבר־זרעיה מו־רע
 אילן פרין עבד פרין לזוגיה דבר־זרעיה ביה
 על־ארעא ויהוה־כן : יב ויאפיקת ארעא
 דיתאָה עיסבא דבר־זרעיה מו־רע לזוגיה
 ואילן עבד־פרין דבר־זרעיה ביה לזוגיה ותוא
 יי ארתי־טב : יג ויהוה דמיש ויהוה צפרי־יום
 תליתאי : יד ויאמר יי יהוה ויהוה ברקיעא
 דשמיא לאפרכשא בין ימא ובין ליליא ויהוה
 לאתין ולזמנין ולמימי בהון יומין ושנין : טו
 ויהוה לנהורין ברקיעא דשמיא לאנהרא על
 ארעא ויהוה־כן : טז ועבד יי ית־תרין
 נהוריא דברבניא ית־נהוריא דבא למישלש
 בימא וית־נהוריא וצירא למישלש בליליא
 וית כוכביא : יז ויהב יתהון יי ברקיעא
 דשמיא לאנהרא על־ארעא : יח ולמשלש
 בימא ובליליא ולאפרכשא בין נהוריא ובין

ובין

רשי

תשובא

(י) קרא ימים - וכלל ים אחד הוא אלא איכו דומה טעם דג. העולה מן הים כעבו לדג העולה מן הים באספמיה : (יא) תדשא הארץ דשא
 עשב - לא דשא לפון עשב ולא עשב לשון דשא ולא היה לשון הנקרא לומר תשבים הארץ שניי דשאין מחילקין כל אחד לעצמו נקרא עשב
 פלוני ואין לשון לזכור לומר דשא פלוני שלשון דשא הוא לכיפת הארץ כשהיא מתמלאת בדשמים : (יב) תדשא הארץ - תתמלא
 ותתכסה לכוש עשבים כלשון לעז נקרא דשא ארבי"אזי כלן בערבוביא וכל שורש לעצמו נקרא עשב : מוריע זרע - שיגדלנו זרעו
 לזרוע ומנו במקום אחד : (יג) עץ פרי - שיהא טעם העץ כעם הפרי והיא לא עשתה כן אלא שתוצא הארץ עץ עושה פרי ולא העץ
 שיהא האילן עושה כעטעין אותו : (יד) יהי מאורת ברקיע - (על עוונה) (ס"א איכו ודו"ק) וכתקלה : (יז) אשר זרעו בו - כן נרעיה כל פרי
 ק"ו כעצמן כדמפרש כאגדה כשמיט מולין : (יח) יהי מאורות וגו' - מיום ראשון נבראו וכרביע יום עליהם להמלות ברקיע
 וכן כל תולדות שמים וארץ נבראו ביום ראשון וכל אחד ואחד נקבע ביום שנברא עליו הוא שכתוב את השמים לרבות תולדותיהם : ואת
 הארץ לרבות תולדותיהם : יהי מאורות - מסר ו"ו כתיב על שהוא יום מארה ליפול אסכרה סתינוקות הוא ששנינו בד' היוות עמים על אסכרה
 שלא תפול כתינוקות : להבדיל בין היום ובין הלילה - משננו האור הראשון אבל שכעת ימי בראשית שמשו האור והמסן הראשונים יחד
 בין ביום ובין בלילה : והיו לאורות - כשהמאורות לוקין ס"רע הוא לעולם שנאמר (ירמיה' ו') ומאיות השמים אל תחתן כעשותכם
 רצון הקב"ה אין אתם נדיבין לדלו ון הפורענות : ולמועדים - על סם העתיד שעתידים ישראל להנעויות על הסועדות והם נמיים למולד
 כלבנס : ולימים - שמש קמית פני יום ושמש כלבנס חזין
 ברי

ראש מצריו לבע לשימא לדוכתא חד והתנגב ארעא דהתחמי ובשמה ויהוה בן : י וקרא : לנגיבתא ארעא ולבית קנישית
מין קרא קמינתקא : ארס טב : יא ואמר : תרבי ארעא דיהאי עישבא דבגוריה מןדרע ואילן פירי עביר פירי לנגיה
דבגוריה ביה על ארעא ונתון בן : יב והתקפת ארעא דיהאי עישבא דבגוריה מןדרע ואילן עביר פירי לנגיה נתקא : ארס
טב : יג ונתון קמש ונתון צפר יוסתלתאי : יד ואמר : יהוה נהורין בקרקעא דשביא למפרשא בני יקמא ובני
ליליא ויהוה לסיכין וילמני מנגדיו ולמימני בהון חרשבן

ירושלמי

נהורין לאתון ולמנגדיו ולמקדשא קרון ריש
נהורין וישני :

טו ועבד : יז מרין נהוריא בקרבא ונתון שוון באיקרהון עשרין נהר שניו בציר מנהורין שית מארה ותרוין ושורבצין
תולמי שיעתא ומו קמר בן אשקמעות סתרא עליו שקמשא לישן הליתיא ואנרעברא ומני טת שקמשא דנתון נהורא כברה
למשלט ביקמא ונר סתרא דנתון נהורא ועירא למישלט בקלייא ונת פוכביא : יז וסדר יתהון : על שטריוון
בקהיא דשביא למקרא על ארעא : יח ולקישמשא ביקמא ובקלייא ולמפרשא בין נהורא דיקמא ובין תשוף
ליליא

דש"י

כריוס טלס : ושנים . לסוף ט"ה ימים (ס"א ורכיעוס) יגמרו מהלכתם כי כמולות המשרתים אותם והיא טנה (ס"א והוא
ס"ה יום ורכיעוס וחודים ומתחילים פעם שנייה לסבב כנגל כהלכך הראשון) : (טו) והיו רבאורורת . עוד זאת ישמשו
יחודי לעולם : (יז) המאורורת הגדולים . טוים נכדלו ונתעטטה הלכנה על שקערגה ואמרה ס"א לשני מלכים שישמשו ככתר
חד

באר רחובות דקרוקי רש"י

שתת הש"ן נקודה גדולה היא ומושכת אות חלק וגם תתחלק הש"ן יסין שאלוהרי הוא כאלו כתיב פ"א מים דהיינו טעון מים
(ער טראנט וואר) : ובמסכת תענה אמר ר' יוסי כרמינא שמים שם מים פירוש מים אלאעית נחשכת אלהי"ן שלפניה
וגם אלהי"ן דשלאמריה וכאלו נכתבו שמימין שמימין (דארטין ויין וואר) : וכמתניתא תלך שמים אש ומים מלמד שהיא
הקב"ה אש ומים ועדן זה כזה ועשב מהן בקרקע : פירוש גם כן הקען שתת הש"ן היא נקודה גדולה מושכת אות חלק וגם הדיעון
האותיות דהיינו חלק הנעשית מן הקען כאלו נכתבה קודם הש"ן וכאלו כתיב אש ומים וכתב הר"ם כשם כעל הפליאה כשם שאין
מוקדם ומאוחר כשמוקדם כן אין מוקדם ומאוחר באותיות * לכל הני תלתא דעות כיון רש"י דהי מינייהו מפקת :
(י) רש"י ז"ל הדיעון כזה דמלת דשא (גראו) הוא שם עצם כללי כולל מני הנמיתה דכתחילת למיתתן עדין אינן
ניכרין מחיה מין המה (וערט חלו גהיטן גראו) ומלת עשב שם עצם פרטי הוא ולא יתכן ושי"ן לדבר רק עד אחר שגדל קצת
וכבר מחיה מין הוא (ועון עושון איין כסל גוואקסין האט אונ' ווערט דער קענט וואס עופר איין קרויט איז הייסט מאלן עו עישב פלוגי)
ומשום דקש"ל לרש"י תרתי למה לי לכתוב אודשא חו עשב על זה קאמר רש"י לא דשא וכו' ודלא לומר דשא שם על כלל ועשב שם על
פרטי הוא וזכר מקשה רש"י לכתוב כוליה עניינא כשם על פרטי ולכתוב תעשיבא דין עשב על זה קאמר רש"י ולא היה לשון המקרא
לומר תעשיבא כי מלת עשב לא שייכא לומר רק עד אחר שגדל קצת והיא שייך לומר כתחילת למיתתן תעשיבא כתיב תדשא הארץ
דשא (דא ערט ווארש ערט גראוין) עשב ואחר הנמיתה ניכר עשב פלוגי : (יא) משום דקשה לרש"י כי אין יתכן מלת טוריע
לשון

מכלל יופי

שם אדווא תואר : (יא) (תדשא) פירושו תוצא דשא ולכן אמר ותוצא הארץ וגו' : (דשא) נקרא כן בתחלת
צאתו וכשיגדל יקרא עשב ודשא הוא תחלת הפעולה בעשב לפיכך בא ממנו פעולתו כמו מן צמח ולא בא כן מן עשב
ופירושו דשא שיהיה עשב כשיגדל ויהיה מזריע זרע בסוף גדולו ובא השם אחר הפועל הנכנה ממנו לתוספת כאור או
לחזק הפעולה והוא הגבון ומלת תדשא כוונתן עצמו ואחר
עמו כן הוא פירושו תדשא הארץ דשא וגו' ותדשא עץ
פרו ומלת למינו טעמה על העשב כמו על העץ כי באחרונה
ובר למינו וכן כשאמר ותוצא הארץ וכו' בכל א' למינהו ודעת

רכותינו ז"ל אינו בן : (עושה פרי למינו) מה שרומה לך
והוא מתכונתו : (זרעו בו)
חם גרעיני הפירות שהם כמו חמה לעינו כי המורכב מעסי
זרע שנוטעים אותם ומהם מינין לא יוליד :
צומחים ואילנות : (יד)
(יח מאורות) : לשון חיה אינו שומר בהרכה מקוטורה
יתיד ורבים זכר ונקבה ואמר יהי לשון יחיד על מאורת שהוא
לשון רבים וכן אמר דכריס ככ ע"ש כי היה נערה בתולה .
(טז) (תגדל ס) . באורה : (למטשגת היום לממשלת
הלילה

ובין החשך וירא אלהים כייטוב : יש ויהי
 ערב ויהי בקריוס רביעי : פ כ ויאמר
 אלהים ושרצו המים שרץ גפש תהוועוף
 ועופף על הארץ על פני רקיע השמים :
 כא ויברא אלהים את התנינים הגדלים
 ואת כל גפש התיה הרמשת אשר שרצו
 המים למיניהם ואת כל עוף כנף למינהו
 וירא אלהים כייטוב : כב ויברך אתם
 אלהים לאמר פרו ורבו ומלאו את המים
 במים והעוף ירב בארץ : כג ויהי ערב
 ויהי בקר יום תמישי : פ כד ויאמר
 אלהים תוצא הארץ גפש תיה למינה
 בהמה ורמש ותיתו ארץ למינה ויהי כן :
 כה ויעש אלהים את תית הארץ למינה
 ואת הבהמה למינה ואת כל רמש האדמה
 למינהו וירא אלהים כייטוב : כו ויאמר
 אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו
 ויירדו בדגת הים ובעוף השמים ובבהמה
 ובכל הארץ ובכל הרמש הרמש על הארץ :
 כז ויברא אלהים את האדם בצלמו בצלם

חשוקא וחזא וי אריטב : יש ותהו רמש
 ותהו צפר יום רביעי : כ ויאמר יהוה
 ורחשון מוא רחיש נפשא חיתא ועופא דפרח
 על ארעא על אפירקיע שמיא : כא וברא
 וי ית תניניא רברביא וית כל נפשא חיתא
 דרחשא די ארחישו מוא לזניהון וית כל
 עופא דפרח לזנהו וחזא וי אריטב : כב
 וברך יתהון וי למימר פרו וסגו ומלו וית
 מוא בןממא ועופא יסגי בארעא : כג
 ותהו רמש ותהו צפר יום תמישי : כד
 ויאמר וי תפיק ארעא נפשא חיתא לזנה בעיר
 ורחיש וחות ארעא לזנה ותהו כן : כה
 ועבד וי ית חות ארעא לזנה וית בעירא לזנה
 וית כל ריחשא דארעא לזנהו וחזא וי ארי
 טב : כו ויאמר וי ועבד אינשא בצלמנא
 כדמותנא וישלטון בנוני ימא ובעופא
 דשמא ובבעירא ובכל ארעא ובכל ריחשא
 דרחיש על ארעא : כז וברא וי ית אדם
 בצלמיה בצלם אלהים ברא תיה דבר ונקבא

ברא

אלהים

רשי

אחד : וארת הכוכבים . על ידי שמייעט את הלכנה (כ' פ' ו') הרכה זכאיה להפס דעתה : (כ) נפש חיה . מיהא כפ
 חיות : שרץ . כל דבר חי שאינו גבוה מן הארץ קרוי שרץ . בעוף . כגון כוכבים . בטקנים . כגון נמלס וחיופוסית ותולעים .
 כבדיות . כגון חולד ועכבר וחונט וכיוצא בהם וכל הדגים : (כא) התנינים . דגים גדולים שבים . וכדברי אגדה (פ' הספינה)
 הוא ליתן וכן ונגו סכרחס וכו' ונקבה וברג את הנקבה ומלסה לנדוקים לעתיד לבא שאם יפרו וירבו לא יתקיים העולם כמנייהם . (התנינים
 כתיב) : נפש חיה . נפש טיה כה חיות : (כב) ויברך אותם . לפי שמחסרים אותם ונדון וזהם ואוכלין אותם הוצרכו לכרכה ואף החיות
 הוצרכו לכרכה חלא חפני הכחש שעתיד לקללה לכך לא כרכן שלא יהא הות ככלל : פרו . ל' פרו כגומר עשו פירות : ורבו . חס לא
 אמר אלא פרו הים אחד ונוליד אחד ולא יותר וכל ורכו שאחד נוליד הרכה : (כד) הוצא הארץ . הוא שפירשתי אהכל ככרא מיום
 ראשון ולא הוצרכו חלא להוציאם : נפש חיה . טיה כה חיות : ורמש . הם שרצים שהם נמוכים ורומפים על הארץ ונראים כאלו
 נגררים שאין להוון ניכר כל לשון רמש ושרץ כלשוניו קוננו ברויה : (כה) ויעש . תקנס כנביונס כתיקונן וסקונותן : (כו) נעשה
 אדם . ענותנותו של הק"ה למדתו וכלן לפי שהאדם כדמות המלאכים ויתקבלו בו למיכך כעלך בהם וכשהוא רן את המלכים הוא נמלך
 כפתליא שלו שכן מצינו בחתום שאמר לו מיכה (בולביס א' כב) רחית את וי יושע על כסא וכל ככל השמים עימודים עליו מיוניו ושחאלו
 וכי יסמן ושחאל לפניו חלא אלו מיוניו לזכות ואלו נשמאלין לחוכה . וכן (דניאל ד') בגורת עירין פתגנתה וכאמר קדישן שאלתא אף
 כן כפתליא של מועלה שלו בטל רשות

אמר

ליליא ותמא י ארום טב : יט והנה רמש והנה צפר יום רביעאי : כ ואמר יי ונתשיו רקקי מוי רחיש נפשאי
 תמא ועופא דטניס ושרבשהיה על ארעא ושמיל טייסה על אור רקיע שמיא : כא וברא יי רת פניעיא בברבא
 גר ליתן ובר וגייה דמקעקעין ליום נתמא וירי כל נפשקא תמא ורתיקשא דארתישו מוא צלילתא לאגיהו וגי דבין
 וגי דלא דבין נת כל עוף דטניס בנקפין לוגיה וגי דבין וגי דלא דבין ותמי יי ארום טב : כב ובריד ויהוון למימר
 פרוו וקנר וקלו ית מוא ביממא ועופא נפשי בארעא : כג והנה רמש והנה צפר יום חמישי : כד ואמר יי
 תמקק פניקשא דארעא נפשת וברתיקא לוגיה וגי דבין וגי דלא דבין בעירי ורתישי ובקניית ארעא לוגיה ותורו בו :
 כה ועבר יי ית תוונת ארעא לוגיה וגי דבין וגי דלא דבין ונת בעירא לוגיה ונת כל רחיש ארעא לוגיה וגי
 דבין וגי דלא דבין ותמא יי ארום טב : כו ואמר יי למלאבתיי דמשמשיין קומיו דאי תברי רביום תגין לקרית
 עלמא געביד אדם בצלקמא בדיקנא וישלטון בכורו ימא ובעופא דבאור שמיא ובקערא ובכל ארעא ובכל רתיקשא
 דרחיש עליו ארעא : כז וברא יי ית אדם בדיקניה בצלקמא יי קרא ויעה בקאתן וצרבקעין ורתיקני ואברין בתלת קאת

ושיחין

רשי

חור להס יס כעליוניס כדמותי אס אין כדמותי בתחומי סרי ויקנא כמעשה כראשית : נעשה אדם - אע"פ שלא סייעוהו כדמרתו
 לא נמנע הכתוב מללמד דרך ארץ ומדת ענוה שיהא הגדול נמלך וטובל רשות מן הקטן וחם כתב אעשה אדם לא למדנו שהיה מדבר עם בית
 דינו אלא עם עצמו ותשובתו כתב בנדר ויכרא את האדם ולא כתב ויכראו : בצלמנו - כדפוס שלנו : כדמותינו - להסין ולהסיל :
 וירדו בגרת הים - יס כלמון הזה לשון ריזי ולשון ירידה וזה רודה בחיות וכבהמות לא זכה נעשה ירוד לפנייהם והמיה מוסלת בו (י"ב) :
 (כו) ויברא אלהים את האדם בצלמו - כדפוס העשוי לו שהכל ככרא כמחמר והוא ככרא כידים שלחמר (תהלים קל"ט) ותשת עלי
 כפכה נעשה כחותם כעטכע העשוי על ידי רושם שקורין קו"י ויוכן הוא אומר (איוב לת) תתהפך כחומר חותם : בצלם אלהים בראא
 אותו - פירש לך שאותו אלס המתוקן לו אלס דיוקן יולרו הוא : ובר ונקבה ברא אותם - ולהלן הוא אומר (בראשית ב) ויקח חמת
 מלעופו

באר רחובות דקדוקי רשי

לשון הפעיל וכי ככת. ברע. בעצמו להוציע ד"א לכן קאמר רש"י שיגדלו ורעו לורוע מוננו כמקום אחר ור"ל כיון שיגדלו בו ברע עיין שפיר
 מוציע ולא זו חץ וקאמר לא זו שיגדל עמך לאכילה אלא חץ זו שיגדלו ורעו לורוע ומנו כמקום אחר (דער עשב מאכט אף אין אנדרי אורטן
 מוציען) : (י"ב) דלפי המקרא דכתיב וירדו היו"ד כתיב טעם קטנה אס כן הו"ד לאו שרשית היא רק שמונית ושרשו רדה לשון רדוי
 (גופלעניגן) דהיינו כפוכה רודה הוא בחיות וככה עושה אכל לפי שהתורכ איננה נמסר כנקודות ור"ל לפי הסרת הנקודות אפשר לדרשו ללשון
 וירדו היו"ד כצירי תנועה גדולה

מכלל יופי

הלילה) - שניהם בסגול : (כ) (שרין נפש חיה) : ענינו
 ענין ההולדה עם הרבוי ודעת התרגום ענין התנועה שחרוב
 הדישא כמו רחוישי מרחישן שפורהיה ענין התנועה וכן אמר
 וקרא ית השורין על הארץ שפירושו מתנועה והשרצים
 מתנועעים על הארץ ואע"פ כן לא יצא הלשון מהענין
 הראשון שפירשו בו לשון רבוי הולדה ושני הענינים נבונים
 בו - (כא) (ויברא אלהים את התנינים) אמר ויברא לפי
 שהמים לא היה בהם כח טבעי חזק להוציא נפש היה מכלתי
 עזר אלוה מלבד הטבע שנתן בהם ומשניהם נעשו היצורים
 בהם לפיכך אמר ויברא ואמר
 אשר שרצו המים תרע
 שהרי כמקומת מן המים
 שהם רחוקים מאוד מן
 היבשה לא יהיו בהם דגים -
 (תנינים) - כא עם המים
 לבדה כהסרון יוד ככהיה
 והם ממיני הדגים הגדולים
 וסרד"א אומר שכחתינת הנפש
 הודגשת טכחלת לא מדבר
 מסתין הנמוי והטענה ראשונה
 כיום הזה קאמר ויכרא אלהים
 ואחרי שהטענה כשרלים וסדנים
 וכעוף לא אחר עוד טליתת חתיה
 וסכפאה כיום שמי לשון כדילק

כי אס עשים ועל זה הדרך קאמר
 ויכרא אלהים את האדם ככחית
 כפש התשכלת שהטענה בו
 ראשונה
 (פרו ורבנו) - צווי במקום
 תיואיתן כמו תפרו והרכבו
 ותמלאו כלומר אני נותן כח בככם שתפרו ותכריכה שיפרו
 לרוב : (יום חמישי) - בנוח בין המס והשין המורת הדגש
 (כחמשה) (כד) (וחיתוארין) - הוונספת כמו כמדק' כד
 בנו בעור (כו) נעשרה אדם - כא לשון רבים ריחיה
 לתפארת והריקס כתב כי הוא מדבר כנגד ארבע יסודות כי
 אמר בשאר הבריות תדשא הארץ ושרצו המים תוצא הארץ
 ובאדם רצה לתת כורוח עליונה לפיכך אמר נעשרה וכן
 בצלמנו הרוח כצלם עליונים והגוף כצלם תחתונים
 (בצלמנו) - כא כאן על הצורה שאינה מורגשת אלא צורה
 מחשבתית רוצה לומר ערך ודמיון במעלה וענינה כענין דמות
 (כו) (בצלם אלהים) - כדמות מלאך נשמה העליונה
 שנתן בו : (ובכל תארין) - רוצה לוטר בכל כהמת הארץ
 והיא

ב

אלהים ברא אתו ובר ונקבה ברא אתם : כח וברך יתהוה ויאמר להוה ויפשו וסגו וזלו ית-ארעא ותקופו עלה ושלשו בגונו ימאו בעופא דשמיא ובכל-חיתא דרחשא על-ארעא : כט ויאמר יי האיהבית לכון ית-כל-עיסבא דבר זרעיה מיוחדע דעל-אפי כל-ארעא וית-כל-אילנא דביה פירו-אילנא דבר-זרעיה מיוחדע לכון יהון למיכל : ל וכל-חיתא ארעא ולכל-עופא דשמיא ולכל דרחיש על-ארעא דביה נפשא חיתא ית-כל-ירוק עיסבא למיכל והנה-כן : לא ונחא יי ית-כל-דעבד וקא-תקן לחנדא והנה-רמש והנה-צפר יום שתיחאי : א ואישתכללו שמיא וארעא וכל-חיליהון : ב ושיציי ביומא שביעא עבידתיה דעבד ונח ביומא שביעא מקל-עבידתיה דעבד : ג וברך יי ית-יומא שביעא וקדיש יתיה ארי ביה נח מקל עבידתיה דברא יי למעבד : ד אילין תולדת שמיא וארעא כד-איתבריאו ביומא דעבד יי אלהים ארעא ושמיא : ה וכל-אילני עשות יהנה אלהים ארץ ושמים : ה וכלי

פסוק ח'

א

ב

שני

בראיתיהוה : כח וברך יתהוה ויאמר להוה ויפשו וסגו וזלו ית-ארעא ותקופו עלה ושלשו בגונו ימאו בעופא דשמיא ובכל-חיתא דרחשא על-ארעא : כט ויאמר יי האיהבית לכון ית-כל-עיסבא דבר זרעיה מיוחדע דעל-אפי כל-ארעא וית-כל-אילנא דביה פירו-אילנא דבר-זרעיה מיוחדע לכון יהון למיכל : ל וכל-חיתא ארעא ולכל-עופא דשמיא ולכל דרחיש על-ארעא דביה נפשא חיתא ית-כל-ירוק עיסבא למיכל והנה-כן : לא ונחא יי ית-כל-דעבד וקא-תקן לחנדא והנה-רמש והנה-צפר יום שתיחאי : א ואישתכללו שמיא וארעא וכל-חיליהון : ב ושיציי ביומא שביעא עבידתיה דעבד ונח ביומא שביעא מקל-עבידתיה דעבד : ג וברך יי ית-יומא שביעא וקדיש יתיה ארי ביה נח מקל עבידתיה דברא יי למעבד : ד אילין תולדת שמיא וארעא כד-איתבריאו ביומא דעבד יי אלהים ארעא ושמיא : ה וכל-אילני חקלא

שיח

דשיי

פסלעותיו וגו' מדרש אנדה שבראו שני פרזופים כריה ראשונה ואחר כך חלקו . ופשוטו של מקרא כאן הודיעך שכברא שניהם בשני ולא פירש לך כיצד כרייתן ופירש לך במקום אחר : (כח) וכבשה . מסר ו'ו' ללמדך שהוכר כובש את הנקבה שלא תהא ילאת ועוד ללמדך שהאיש שדרכו לכבוש מנזוה על פריה ודכיה ולא האשה : (יג) (כט) לכם יהיה לאכלה ולכל חית הארץ . השנה להם בהמות ומיות למחל וללא הרעה לאדם ולאשתו להחיות כריה ולאכול בשר אך כל ירק עשב יאכלו יחד כלם וכשכחו כבינת התיר להם בשר שאמר כל רמש אשר הוא חי וגומר כירק עשב שהתרת לאדם הראשון נתתי לכם את כל : (לא) יום הששי . הוסף ה' כשני במדרש מעשה בראשית לומר שהתנה עמהם על פני שיקבלו עליהם ישראל חמשה חנושי תורה . דבר אחר יום הששי כלם תלוים ועוודים עד יום הששי הולדו כסיון (מ"א ט"ו) כסיון שקבלו ישראל התורה נתחוקו כל יצירת בראשית ונמשכו כאלו נכרח העולם עתה וזקו יום הששי שחיותו יום ו' כסיון) המוכן למתן תורה : (ב) ויכל אלהים ביום השביעי ר' שמעון חומר בשר ודם שאינו יודע עתיו ורגעיו נרין להוסיף מחול על הקודש הקב"ה שידע עתיו ורגעיו ככנס בו כמוט השערה ונראה כאלו כלם בו כיום . ד"א מה היה העולם חסר מנחה כחת שבת כחת שנוחה כלתה וגמורה המולכה : (ג) ויברך . ויקדש . כרכו כון שכלימות הסכוע ירד להם עומר נגלגלת וכשני לחם ומטה וקרושו